Dertig jaar Bosuilen in Boswachterij Kootwijk

Evert van Hell

Het plaatsen van nestkasten heeft jaar en dag al veel vruchten afgeworpen. Voor veel zangvogels is zo'n aanvulling op soms schaarse broedgelegenheid hoogst welkom. Dat ook grotere vogelsoorten dankbaar van kasten gebruik maken, blijkt in de Boswachterij Kootwijk, waar nu dertig jaar Bosuilen in kasten broeden en waar mijn vriend Gerrit de Graaff en ik hun de helpende hand bieden. Sedert 1967 zijn de kasten ingeburgerd bij Bosuilen, Holenduiven, Kauwtjes en soms zangvogels en Eekhoorns.

De in het algemeen vrij jonge bossen in de Boswachterij Kootwijk bieden heel weinig boomholtes voor de wat grotere holenbroeders. In de jaren zestig werden hier een paar keer Bosuilen gezien, maar nestgelegenheid ontbrak vrijwel. Nog voordat ik met mijn vriend in contact kwam, werden in december 1964 bij wijze van proef drie grote nestkasten opgehangen. Er werd natuurlijk rekening mee gehouden, dat het even zou duren voordat zo'n luxe nestplaats zou worden ontdekt en geaccepteerd. Het werd spannend om af te wachten wat er zou gebeuren. Het geduld is echter niet lang op de proef gesteld, want het eerste broedgeval was in 1967 een feit: op 27 maart zat de Bosuil op vier eieren. Dit werd voor ons de aanzet tot plaatsen van meer kasten. De genoemde boswachterij meet circa 4000 hectare, dus het leek interessant hier meer Bosuilen de kans te geven zich te vestigen. Dit is inmiddels gebeurd.
In de loop van de jaren hebben wij over het hele gebied verspreid meer kasten opgehangen.
Wij hadden van meet af aan goed contact met de mensen van Staatsbosbeheer ter plaatse. Het was ook hun welkom dat de bosuilenstand kon uitgroeien, dus plaatste ook Staatsbosbeheer hier en daar kasten. In 1983 werd ons verzocht bij onze verzorging ook hun kasten te betrekken. Op dat moment hadden wij 25 kasten onder handen. Thans is het totale aantal dertig. Jaarlijks brengen wij verslag uit van de bevindingen en bijzonderheden.

Omstreeks december vindt controle van de staat van de kasten plaats. Deze wordt na revisie weer naar zijn plaats gebracht.
Foto: Evert van Hell.

Resultaten
Maar wat, zo zal nu de vraag rijzen, is in die tijd het resultaat geworden? Het aantal bezette kasten lag tot nu toe tussen één en zeven. Een mager jaar was 1992. Bij de ene na de andere kast moesten wij een streepje noteren, totdat in de laatste kast van die morgen twee eieren lagen. Daarna zijn ook twee jongen uitgevlogen. De maximaal zeven bezette kasten dateren van 1974 en 1976. Tussendoor werd nog een paar keer een broedgeval geconstateerd in een Beuk en een schuur. Naar het aantal grootgebrachte jongen gerekend was 1996 het beste jaar; er vlogen zeventien jongen uit. Het absolute dieptepunt is dit jaar geweest. Er vloog in Kootwijk slechts één jong uit.

Wisselend bezet
De sterke wisseling in broedresultaat wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de wisselende muizenstand. Dat vindt direct z'n weerslag bij veel stootvogels, maar ook bij de Bosuilen. Eigenlijk lijkt die gevoeligheid wat vreemd, omdat de Bosuilwat zijn menu betreft veelzijdig genoeg is. Hij is doorgaans voor 75% op muizen aangewezen. Blijkbaar kan hij, zij het incidenteel, wat moeite hebben met omschakelen op andere prooi dan muizen, bijvoorbeeld vogels. Toch viel dit jaar (van slechte muizenstand) op dat in een paar kasten flinke resten van duiven lagen. De overige 25% van het menu bestaat uit vogels, tot het formaat van een Postduif toe; verder pakt hij soms een klein Konijn en regelmatig insecten of dergelijk klein gedierte.
Voor het afgelopen seizoen 1997 waren wij op de lage opbrengst een beetje voorbereid via een interview met Rob Bijlsma in de pers. Hij sprak over de afgelopen winter, waarin 'de muizenstand helemaal was ingeklapt'. Het jaar ervoor gaf het andere uiterste te zien, toen wij massa's beukennootjes hadden. Dat was een glorietijd voor de muizen en ook de stootvogels profiteerden ervan. Deze gang van zaken nu heeft zich bij de Bosuilen in het broedresultaat van 1996 en 1997 duidelijk afgetekend.

In dit levensstadium is de jonge Bosuil nog maandenlang kwetsbaar, omdat hij zijn weg moet zoeken buiten het territorium van geboorte. Foto: Evert van Hell.

Recente uitschieters

Met het trieste gegeven over de muizen begonnen wij in maart 1997 heel pessimistisch aan de inventarisatieronde. Kast na kast gingen wij ons er meer op voorbereiden, dat het lijstje wel eens nul kon worden. Wonderlijk was, dat van de laatste vier bezochte kasten in het centrum van de boswachterij er drie toch bezet waren; elk had twee eieren. De legsels van twee duiden al op een magere voedselvoorziening. Maar wij zijn er nog niet, want de schaarste blijkt ook bij de controle erna. Twee van de genoemde drie legsels troffen wij later koud en verlaten aan. De kiemen wezen erop dat ze over de helft van de broedtijd waren. Het verlaten van het nest maakt de voedselsituatie helemaal duidelijk, want dan wordt moeder uil niet (voldoende) door het mannetje gevoerd. Hij heeft in de broedweken de schaarse muisjes voor eigen lijfsbehoud nodig gehad.

Als verder onheil is één van de twee jongen in de derde bezette kast doodgegaan en dat gebeurt waarschijnlijk ook niet uit overvloed. Al met al werd het eindresultaat één uitgevlogen jong.

Vorig jaar 1996 was voor onze uilen in Kootwijk een topper. Het was een heuse verrassing toen wij op 26 maart in een kast zes jongen van twaalf tot zes dagen oud aantroffen. Naast heel productief was dit broedgeval ook vrij vroeg. Teruggeteld naar het begin van het broeden (twaalf dagen leeftijd en circa vier weken broedduur) komen we op ongeveer 13 februari terecht als datum waarop het eerste ei werd gelegd.

Zo'n legsel van zes hadden wij in onze dertig jaren bosuilenonderzoek in Kootwijk of elders nog niet meegemaakt.

Dit uilenpaar was ook in ander opzicht wat mans. Er lag steeds flinke prooivoorraad in het nest en een jong dat aanvankelijk sterk achterbleef, was in korte tijd toch volwaardig ingelopen op andere huisgenoten.

Als mijn documentatie in één geval legsels van twee tot zes eieren vermeldt, maak ik daaruit op dat een legsel van zes in ons of in een naburig land wel eens is voorgekomen, maar hoe zeldzaam dat is staat er niet bij.

Twee andere legsels van 1996 telden vijf eieren. Ook dat staat als zeldzaam te boek. Het meest gebruikelijk is drie of vier, soms twee, zelden vijf. Dit laatste zijn wij ook wel een paar keer eerder tegengekomen.

Uit vier nesten van vorig jaar zijn achttien jongen geringd (door Bert Hanekamp) en zeventien uitgevlogen.

Woningruil

Hoe honkvast de Bosuil ook is wat zijn territorium aangaat, hij wisselt zijn woning daarbinnen nogal eens af. In de loop van jaren is ons gebleken, dat enkele kasten in één territorium hangen. In één geval werd zes jaar lang in twee kasten op 500 meter van elkaar precies beurtelings gebroed. In andere gevallen worden wel drie of vier kasten wisselend gebruikt. Zo blijkt ook dat zo'n territorium verschillend van omvang kan zijn. Naar gelang de terreinsoort en dito inrichting en voedselaanbod kan dat liggen tussen twintig en vijftig of meer hectare.

Aan de hand van de afmetingen van de eieren bepalen wij voorts globaal in hoeverre de bezetting van de territoria wisselt. Naarmate de uil ouder wordt, worden de eieren groter. Treffen wij in een kast plotseling kleinere eieren aan dan voorafgaande jaren, dan hebben wij te maken met de vestiging van een jong paar of jong vrouwtje. Als regel blijft een paar vele jaren lang in een zelfde territorium.

Het eerste teken dat er een broedgeval is, hoewel de kast behalve voor broeden ook als slaapplaats wordt gebruikt.
Foto: Evert van Hell.

Steeds verrassend

Elk jaar en elke ronde langs de kasten levert weer zijn verrassingen op. Behalve bij de controle in het broedseizoen ontmoeten wij ook in de loop van het jaar bij onderhoudsbezoeken leuke dingen van andere bezoekers en bewoners van de kasten. Over de eerder genoemde Holenduiven kan worden vermeld dat deze in Kootwijk broeden sinds er kasten hangen, elk jaar wel enkele. Verder komen wij tegen: eekhoornnesten, late broedsels van Holenduiven, dode jonge of volwassen bewoners, een dood Konijn (nog steeds een raadsel), schedel van jonge Boommarter, resten van bijzondere zangvogels en dan rondom de jonge Bosuilen de voorraden prooi, bijvoorbeeld eenmaal zeventien muizen. Als je dat ziet, zou je het paar en de jongen meer eetlust dan roofzucht toewensen.

Een andere onverwachte bewoner dit jaar was een Boomklever. Bij nadering van de uilenkast zie ik het vlieggat glad afgewerkt dicht zitten. Als wij al lang weten dat de Boomklever zijn nestingang vaak wat kleiner maakt, denk je daar nog niet aan wanneer je een vlieggat van 12 x 12 cm bijna dichtgemetseld ziet. Er zat een dikke koek van grond en wat grasjes direct achter de opening op de drempel aan de binnenkant. Tegelijkertijd hoor ik de Boomklever in de buurt komen en is de vraag opgelost. Dan blijf je alleen nog even verbaasd hoe zo'n vogelpaar verliefd moet zijn geweest op de grote woning en zeker veertien dagen werk in de deur heeft geïnvesteerd. In de kast lag een dikke laag dode bladeren en wat plantenresten. Later trof ik zeven eieren aan.

Als ik aan nog één verrassing denk, is dat meteen een waarschuwing. De Bosuil kan agressief zijn! Wij hadden dit bij jarenlang omgaan met deze vogels nooit gemerkt. Waarschijnlijk word je dan wat gemakkelijk, maar plotseling kan het gevaar er zijn. Een geval waarbij de Engelse vogelfotograaf Eric Husking een oog verloor, is iedere vogelkenner wel bekend. Nu, wij hebben zoiets ervaren. Tijdens het ringen van jongen kwam één van de ouders op afstand in een boom zitten. Een volgend moment had mijn vriend - op de ladder bij de kast - een klap en krabben van twee poten in het gezicht, tot een centimeter onder een oog. Het was maar net goed gegaan. Wij weten nu uit inmiddels twee van dergelijke ontmoetingen, dat je voor even oponthoud bij zo'n nest met z'n tweeën moet zijn en dat er één moet rondkijken. Dan blijft de uil via onze gebaren wel uit de buurt.

Misschien kan dit verhaal nog eens navolging vinden op plaatsen waar voor uilen of andere vogels woningnood is.

■ E. van Hell, Markweg 2, 6871 KX Renkum.